

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПОГЛИНАННЯ БІЛОРУСІ

ЯК ОДНА ІЗ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ
ЦІЛЕЙ КРЕМЛЯ

ПАВЛО РАДЬ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ПОГЛИНАННЯ БІЛОРУСІ ЯК ОДНА ІЗ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ КРЕМЛЯ

Аналітичне дослідження програми Російських та білоруських студій Ради зовнішньої політики «Українська призма» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Автор:

Павло Радь,
молодший дослідник програми Російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики «Українська призма»

Рецензент:

Максим Плешко, к.філос.н.,
Депутат Ірпінської міської ради,
експерт Центру білоруських комунікацій

Редактор:

Ярослав Черногор, к.і.н.,
Директор програми Російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики «Українська призма»

ЗМІСТ

Резюме	4
Цілі Кремля та шляхи способи їхньої реалізації	5
Опір процесам поглинання з боку режиму	7
Рекомендації	9

Резюме

Після перемоги Олександра Лукашенка на президентських виборах 1994 року білорусько-російські відносини перетворилися на гру в інтеграцію, яку білоруський президент використовував для збереження влади, почергово йдучи на зближення то з ЄС, то з РФ. Протести 2020 року, а потім і повномасштабне вторгнення Росії в Україну стали переломною точкою в історії двосторонніх відносин Москви та Мінська, адже РФ, використавши слабку позицію Білорусі, активізувала зусилля, націлені на поглинання сусідньої держави. Сьогодні основним інструментом Кремля є програми інтеграції в рамках Союзної держави, за допомогою яких Росія намагатиметься принаймні частково реалізувати плани стосовно поглинання Білорусі, викладені у документі під назвою «Стратегічні цілі Російської Федерації на білоруському напрямку».

Кремль зацікавлений у поглинанні Білорусі з декількох причин:

- 1) **Демографія.** Росія, як і більшість колишніх республік СРСР, стикається зі значними демографічними труднощами: [зниження коефіцієнту народжуваності](#) та [кількості населення](#) паралельно з їхнім [старінням](#) несуть серйозні довгострокові виклики передусім в економічній сфері. Приєднання Білорусі дозволить збільшити чисельність населення [на майже 9,5 млн. осіб](#), а кількість людей працездатного віку – на 5,5 млн., що стане вагомим кроком у боротьбі з демографічними проблемами.
- 2) **Промисловість і висококваліфіковані кадри.** Москві можуть бути цікаві підприємства ВПК, машинобудівні заводи, зокрема й ті, які виготовляють продукцію для ЗС РБ (МАЗ, МЗКТ), підприємства гірничодобувної, хімічної і нафтопереробної промисловості. В умовах протистояння із Заходом Кремль матиме змогу отримати додаткові потужності для відновлення втрат, спричинених вторгненням в Україну, а також цінні активи, які можуть бути використані для боротьби з наслідками санкцій та виходу на нові ринки.
- 3) **Географія.** Поглинання Білорусі дозволить суттєво відсунути потенційну лінію фронту з країнами НАТО, збільшивши глибину території, покращить можливості вести розвідку у прикордонних районах держав-членів Альянсу, зменшить час підльоту ракетного озброєння, а також посилить позиції Москви у контексті деблокади Калініградської області та оточення країн Балтії через Сувальський коридор. Що не менш важливо у світлі сьогоднішніх подій, це дасть змогу взяти Україну в напівоточення, підвищуючи безпекові виклики не тільки для Києва, але й для Кишинєва.
- 4) **Збирання земель.** Путін, керуючись зокрема ідеями, викладеними у праці Олександра Дугіна «[Четвёртая политическая теория](#)», прагне вести Росію «своїм шляхом», фінальною метою якого є відновлення імперії. Білорусь, як і Україна, є лише однією з частинок цієї імперії, яка має «повернутися у рідну гавань», як свого часу це зробив Крим.

Цілі Кремля та шляхи способи їхньої реалізації

Москва використовує тактику малих кроків у поглинанні Білорусі. Серед цілей Кремля на даному етапі можна виділити:

- 1) **Створення проросійських партій та інфраструктури політичного впливу в рамках процесу трансформації системи влади.** Російські посадовців планували використати розширення повноважень парламенту для створення механізму впливу на внутрішню і зовнішню політику держави у [вигляді проросійської партії](#). Спроба створення такої політичної сили відбулася у 2021 році, однак тоді партія [«Союз», яка виступала за інтеграцію з Росією](#), отримала відмову в реєстрації. Попри невдачу спробу, активно ведеться процес формування підтримки в елітах для інтеграції політичного простору двох держав. Нещодавно зареєстрована партія влади «Белая Русь» уклала меморандум про співпрацю з «Единой Россией». Паралельно з тим [ведеться співпраця дзеркальних російський і білоруських політичних сил](#): КПРФ співпрацює з КПБ, ЛДПР – з ЛДПБ, СРЗП – з РППС. У результаті відбувається уніфікація порядку денного партій та зростання підтримки проросійського вектору розвитку.
- 2) **Контроль за економікою Білорусі.** Кремль намагається ліквідувати економічний суверенітет Білорусі шляхом [придбання акцій білоруських банків з іноземним капіталом](#), [збільшенням обсягів торгівлі](#) із сусідньою республікою (так, у цьому році частка білоруського експорту може скласти 70% від загальної кількості), заповненням тих ніш, звідки [пішли іноземні інвестори](#), а також втягуванням Білорусі в [кредитну пастку](#) (у 2023 Мінську необхідно виплатити 4,6 млрд. доларів США боргу, 3,2 млрд. з яких припадають на Росію).
- 3) **Вплив на інформаційне поле з метою резервації прибічників інтеграції та стимулювання розколу в суспільстві.** Якщо після 2020 року білоруські пропагандисти деколи дозволяли собі риторику, яка суперечила позиції Кремля, то після 24 лютого 2022 наративи білоруських і російських ЗМІ [синхронізувалися](#). Як наслідок, у порівнянні з вереснем 2020 року, частка прихильників союзу з Росією зростає з 27% до 38%. При тому, за єдиний економічний простір з єдиною зовнішньою політикою армією висловилися 9% респондентів, а за входження до складу РФ – 4%. Саме [дані категорії є ціллю для РФ](#), і в інтересах Москви збільшувати їхню кількість, таким чином виграючи боротьбу за найбільшу групу населення – тих, хто дотримується нейтральних поглядів.
- 4) **Нівелювання можливості покращення відносин Білорусі із Заходом та перехоплення контролю над армією.** Росія активно використовує Білорусь для [навчання мобілізованих](#), [ремонті техніки](#) та [постачання зброї і боєприпасів](#) для власних потреб. Дана тенденція лише посилюватиметься, адже [відповідно до програми воєнно-технічного співробітництва між РФ і РБ до](#)

2025 року заплановано ремонт і виготовлення російської техніки на білоруських підприємствах, створення нових підприємства для обслуговування літаків Як-130 і Су-30СМ ВКС РФ, а також налагодження фінальної збірки штурмовиків Су-25 для потреб російської армії. Розміщення ядерної зброї дає можливість вклинитися у командування білоруськими військами і віддавати накази білоруським бійцям про здійснення тих чи інших дій. Таким чином Кремль поширює свій контроль на білоруський ВПК та армію, а також піднімає ставки, створюючи перешкоди для режиму Лукашенка на шляху налагодження відносин із Заходом.

- 5) ***Зменшення рівня білоруської національної ідентичності, сповільнення процесів націєтворення.*** Завдяки філіям Россотрудничества, які часто є прикриттям для російських «агентів впливу», Москва уніфікує трактування історії, пропагує однакові наративи серед білоруської і російської молоді, а також посилює свій вплив у сфері освіти та науки РБ шляхом збільшення кількості обмінних програм, виділення кредитів на спільні наукові розробки та проведення наукових заходів. Як наслідок, відбувається витіснення білоруської мови на маргінес, продовжується домінування російської мови у всіх сферах, а також штучно стираються національні відмінності між представниками двох країн.

Опір процесам поглинання з боку режиму

Попри активізацію Росії на білоруському напрямку, офіційний Мінськ, де це можливо, вживає певні кроки з метою недопущення значного послаблення своїх позицій. Серед них можна виділити наступні:

- 1) **Затягування виконання інтеграційних програм.** Так, після ратифікації Договору про спільні принципи оподаткування досі не було створено [наднаціональний податковий комітет](#), який мав вже запрацювати у поточному році. Також були зірвані строки формування об'єднаних ринків газу нафти і нафтопродуктів, які мали би запрацювати у 2023 році. Хоча Путін і Лукашенко нібито досягнули усних домовленостей стосовно врегулювання даного питання, принципи роботи об'єднаного ринку газу не були сформовані, а Мінськ [«сподівається до кінця року»](#) зробити це. Відтак синхронізація, можливо, [відбудеться до 2025 року](#).
- 2) **Сигнали Заходу стосовно розмороження відносин.** У минулому році, ймовірно, через экс-директора Білоруської калійної компанії Володимира Ніколаєнка [велися перемовини з російським олігархом Дмитром Риболовлевим стосовно зняття санкцій з білоруського калію](#) й особисто з президента Білорусі в обмін на спрямування всіх експортних потоків калійного добрива через торговий дім Риболовлева у США за цінами, нижчими за ринкові. Лукашенко регулярно заявляє [про бажання Білорусі мати нормальні відносини із Заходом](#), а після смерті очільника МЗС Володимира Макея Лукашенко призначив Сергія Алейніка, кадрового дипломата з незаплямованою репутацією, який у свій час [працював над розмороженням відносин із західними країнами](#). Нещодавнє помилування [Романа Протасевича](#) і [Софії Сапегі](#) не можна назвати серйозною зміною зовнішньополітичних пріоритетів, але це може бути сигналом західним країнам, що якщо з Лукашенко спробувати вести діалог, як це зробив губернатор Примор'я Олег Кожемяко, то, можливо, він відпустить більш небезпечних для себе опозиціонерів.
- 3) **Намагання вирватися із зовнішньополітичної блокади.** Режим Лукашенка намагається розширити географію своєї присутності. До прикладу, те, що [Пекін приймає](#) Лукашенка з державним візитом укріплює його легітимність, а минулорічне підвищення дипломатичних відносин з Китаєм до рівня всестороннього стратегічного партнерства свідчить про китайську зацікавленість у самостійній Білорусі. Окрім того, Мінськ може бути зацікавленим у відносинах з Іраном через транспортний коридор Північ-Південь, який може використовуватися для доставки білоруських товарів до країн Південної Америки, торгівля з якими [переживає непрості часи](#). Також Білорусь знову звернула увагу на Африку. Під час візиту Лукашенка до Зімбабве було оголошено, що [Мінськ поставить](#) майже 4 тисячі одиниць

тракторної техніки та 60 комбайнів для місцевих аграріїв. Також даний регіон цікавий Мінську своїми [покладами корисних копалин](#).

- 4) **Спроби зіграти роль миротворця.** На початку повномасштабного вторгнення в Білорусі відбулися декілька раундів переговорів між російською та українською сторонами, а Лукашенко знову намагався продемонструвати, що Мінськ - це [нібито нейтральний майданчик](#). Протягом бойових дій Лукашенко неодноразово заявляв про [необхідність укладення миру](#), про те, що переговори - це [єдиний вихід із ситуації](#), яка склалась, закликав [оголосити перемир'я](#). Хоча своєю риторикою Лукашенко повністю не ототожнює себе з Володимиром Путіним, але намагання Мінська запропонувати свої послуги як посередника у конфлікті є доволі маргінальними.

Рекомендації

Україна

Україна не повинна залишатися осторонь від процесів, які відбуваються навколо спроб Росії поглинути Білорусь, адже реалізація планів Кремля несе передусім великі безпекові проблеми. Виклики для Києва у білоруському питанні полягають у тому, що як і втрата Білоруссю своєї незалежності, так і існування режиму Лукашенка в довгостроковій перспективі є невігідними для України.

1. Для того, аби Білорусь стала передбачуваним і надійним партнером, необхідний демократичний перехід, який не може відбутися без ряду заходів, націлених на роботу з білоруською опозицією та громадськістю.

Серед таких заходів на рівні держави можна виділити:

- Політичним елітам та білоруській опозиції провести інвентаризацію претензій одне до одного, аби визначити точки дотику та розробити план подальшої співпраці;
- Політичним елітами налагоджувати співпрацю з усіма центрами впливу опозиційного руху в Білорусі, використовуючи взаємодоповнювальні можливості білоруської опозиції для адвокації білоруського питання на міжнародному рівні, національному рівні в рамках України та серед самих білорусів;
- Українським політичним силам формувати спільну з білоруськими демократичними силами позицію на міжнародних майданчиках, що сприятиме кращій поінформованості української сторони з питань Білорусі, а також дозволить більш ефективно використовувати засоби політичного тиску у контексті запобігання поглинання сусідньої держави;
- Українським посольствам у країнах, де найбільш численна білоруська діаспора, співпрацювати із закордонними білорусами в контексті донесення даних наративів. Не секрет, що представники діаспори чи не найбільше підтримують Україну. Враховуючи той факт, що переважна більшість осіб зберігає контакти з родичами, друзями, близькими, які залишилися в країні, завдяки персональним зв'язкам це створює можливості для пояснення і закріплення думки про те, що зближення з Росією не несе нічого хорошого, а також покращує авторитет України серед закордонних білорусів;
- Українським органам державної влади посилювати компетенцію та можливості білоруських опозиційних сил. Це передбачає організацію довгострокових програм навчання та підготовки кадрів для управління демократичною Білоруссю, які не обмежуватимуться лише семінарами та лекціями, а дадуть можливість спробувати сили в

практичній площині. Стажування в органах місцевої влади, міністерствах та інших державних структурах, а також представництвах при міжнародних організаціях дадуть змогу встановити тісні зв'язки з українськими елітами, налагодити додаткові контакти з міжнародними партнерами та набути прикладного досвіду;

- Представникам місцевих державних адміністрацій працювати з локальними елітами Білорусі в рамках процесу трансформації місцевого самоврядування. Так як з часом оновлення кадрів на місцевому рівні є цілком можливим, Україна може вдало використати свій досвід децентралізації, поширивши його на представників місцевих рад, у тому числі й опозиційних. Це дасть змогу підвищити авторитет України та перетворить Київ в основного партнера для регіональних політиків. За сприятливих умов їхня частина може вийти на національний рівень.

На рівні громадянського суспільства:

- Українським експертам, блогерам, лідерами суспільної думки, журналістам налагоджувати співпрацю з білоруськими колегами. Обмін думками та налагодження як професійних, так і персональних зв'язків дозволить формувати позитивний образ України та поширювати його на ширшу аудиторію.
- Політикам, експертам, лідерам громадської думки пояснювати згубність і небезпеку орієнтації на Росію серед білоруського населення завдяки українським інтернет-ресурсам та медіа, за якими слідкує значна кількість населення РБ. Варто доносити точку зору про те, що ізоляція Білорусі, спричинена діями режиму, несе втрату вигоди для підприємців, державних компаній і самого населення;
- Експертам, громадським діячам та лідерам суспільної думки підкреслювати різницю між білорусами та росіянами завдяки проведенню масових заходів, конференцій на теми, пов'язані з україно-білоруською історією та місцем сусідньої держави у формуванні регіональної системи безпеки;
- Аналітичним центрам спільно з міжнародними і білоруськими партнерами провести в Україні Форум демократичних сил Білорусі.

Демократичні сили Білорусі

Найбільша відповідальність за проведення демократичних трансформацій у Білорусі та її подальшого курсу падає саме на білоруські опозиційні сили. Представникам опозиції варто зосередитися на такому:

1. Працювати на довгострокову перспективу з метою створення передумов для реалізації майбутніх планів.

Потрібно:

- Усім точкам притягнення білоруської опозиції об'єднати зусилля. Конфлікти як і всередині організацій, так і між ними створюють образ недоговороспроможних і проблемних, внаслідок чого і частина української громадськості, і політикуму, і міжнародних партнерів може втрачати інтерес до проблем не лише опозиції, але й Білорусі загалом;
 - Представникам демократичних сил розробити концепцію співпраці з уже існуючими і потенційними партнерами, в якій будуть передбачені конкретні кроки та ідеї, які впливають з реальних можливостей опозиції на даний момент;
 - Опозиції спільно з експертним середовищем розробити стратегічний план, в якому будуть розглянуті і проаналізовані різні варіанти приходу до влади в Білорусі внаслідок тих чи інших подій, а також конкретні кроки реалізації державної політики в перехідний і постперехідний періоди;
 - Демократичним силам лобювати серед партнерів створення центрів підготовки кадрів для майбутньої демократичної Білорусі: університетських програм, організацій, програм стажувань і т.д.
2. Вживати кроки для поширення впливу всередині Білорусі і роботи з усіма верствами населення, а не лише з тими, хто вже підтримує демократичні сили.

Серед таких заходів можна виділити:

- Представникам демократичних сил налагоджувати зв'язок з чиновниками, які негативно налаштовані як до режиму Лукашенка, так і до зближення з Росією, завдяки персональним контактам та каналам приватної комунікації;
- Членам опозиційним структур апелювати до важливості суверенітету, існування якого дозволить білоруським чиновникам зберегти кар'єру;
- Об'єднаному перехідному кабінету запропонувати механізми примирення для білоруських чиновників, які погодяться співпрацювати з демократичними силами;
- Опозиції більш активно працювати з більшістю - людьми, які дотримуються нейтральних поглядів, або чії погляди знаходяться на етапі трансформації. Від того, яку позицію займе дана категорія населення, залежатиме майбутнє Білорусі.

3. Працювати на міжнародному та українському полі для адвокації потреб білоруського опозиційного руху та створення позитивного іміджу білорусів як в Україні, так і за кордоном.

Серед таких заходів можна виділити наступне:

- Представникам Об'єднаного перехідного кабінету, передусім Світлані Тихановській, використовуючи легітимність в очах західних країн, проводити зустрічі зі світовими лідерами та представниками держав Заходу з метою донесення реального стану справ по білоруському питанню та залучення підтримки;
- Білоруським демократичним силам організовувати мітинги, марші, демонстрації в європейських країнах та здійснювати максимальний розголос даних подій в медіа, передусім українських;
- Представникам білоруської опозиції, експертам та журналістам частіше виступати на телебаченні, писати та публікувати матеріали на українських інформаційних ресурсах, що сприятиме донесенню необхідних наративів українській громадськості.

4. Працювати над формуванням білоруської національної ідеї для побудови національної держави європейського зразка.

Серед напрямків роботи в даному руслі можна виділити:

- Білоруським демократичним силам власним прикладом та завдяки освітнім та просвітницьким проектам збільшувати популярність білоруської мови;
- Представникам опозиції всіляко підкреслювати тезу про те, що білоруси – не росіяни;
- Членам опозиційних структур спільно з філософами, істориками та інтелектуалами сформулювати на даному етапі національної ідеї для Білорусі.

INTERNATIONAL
RENAISSANCE
FOUNDATION

info@prismua.org

http://prismua.org/en/

/PrismUA